

بخش نخست

کلیات

مبانی برنامه درسی حوزه یادگیری زبان و ادبیات فارسی دوره اول متوسطه

■ مقدمه

زبان و ادبیات فارسی، بازنمایاننده اندیشه‌ها، باورها و شکوه فکر فرهیخته فرهنگ ایران است و چونان میراث ارزشمند نسل‌ها و سده‌ها از گذشته به امروز، راه یافته است. برگ برگ فرهنگ و ادب فارسی را آثار منثور و منظومی تشکیل داده که بیانگر غنای اندیشه و بینشوری ایرانیان است. توجه به این موضوع حیاتی و وظیفه حساس و خطیر برنامه‌ریزان درسی به ویژه در قلمرو تعلیم و تربیت به شمار می‌رود تا از طریق ایجاد فضاهای مناسب برای دانش‌آموزان، امکان آشنایی آنان با این ذخایر فرهنگی فراهم آید و تجارب شایسته برای رسیدن به مراتبی از حیات طیبه و نیکوتر زیستن، کسب شود.

یکی از مهارت‌های ضروری در دنیای کنونی، توانایی نوشتن است. انسان در زندگی اجتماعی نیاز به بازگویی سخن و ارتباط با هم‌نوعان خود دارد. نوشتن در کنار گفتن، از راه‌های ماندگارسازی کلام و بیان افکار است. نوشتن به سبب پیوستگی ناگسستنی با اندیشه و تفکر انسان، می‌تواند نقشی مهم در تقویت خلاقیت و کاربرد آن، داشته باشد؛ بنابراین، با طراحی و تدوین برنامه درسی مناسب، می‌توان دانش‌آموزان را با این حوزه، آشنا و آنان را نسبت به پاسداری از میراث فرهنگی ترغیب کرد و در به کارگیری آموخته‌ها در زندگی توانمند ساخت.

رویکردهای حاکم بر برنامه درسی مهارت‌های نوشتاری

رویکرد، جهت‌گیری اساسی نسبت به فرایند یاددهی - یادگیری و ابعاد گوناگون آن در حوزه برنامه‌ریزی درسی است. رویکرد عام این برنامه، بر بنیاد «برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران»، یعنی شکوفایی فطرت توحیدی، استوار است و تألیف و سازماندهی کتاب با توجه به عناصر

پنجگانه (تفکر و تعقل، ایمان، علم، عمل و اخلاق) و جلوه‌های آن در چهار عرصه (خود، خلق، خلقت و خالق) انجام گرفته است.

در این برنامه درسی، برای آموزش مهارت‌های نوشتاری، افزون بر رویکرد عام، یک رویکرد اصلی و چند رویکرد فرعی مورد توجه بوده است که عبارت‌اند از:

*** رویکرد مهارتی:** رویکرد اصلی برنامه در تألیف و سازماندهی محتوای آموزشی این دوره، «رویکرد مهارتی» است؛ یعنی توانایی نوشتن، مهارتی است که در پی آموزش، تمرین، تکرار، کار و نوشتار، کسب می‌شود. نوشتن یک هنر زبانی نیست؛ بلکه شایستگی و مهارتی اکتسابی است. از این رو، این درس، کاملاً ورزیدنی و عملی است. دانستنی‌های حفظی این کتاب، بسیار اندک و ناچیز است؛ از کشاندن آموزش کتاب به سمت مباحث دانشی و حفظ کردنی پرهیز شود. دانش‌آموزان باید در کلاس، فرصت نوشتن و بازنویسی و نقد نوشته‌های همدیگر را تجربه کنند. مناسب‌ترین راه، همین است. یکی از اصلی‌ترین دلایل کاهش حجم و تعداد درس‌ها ایجاد فرصت بیشتر برای تجربه‌های یادگیری است. کمتر حرف بزنیم و بیشتر به دانش‌آموزان برای نوشتن، فرصت بدهیم.

با توجه به انتخاب این رویکرد که در حقیقت جهت‌گیری کل برنامه را نشان می‌دهد، از نگرش انشایی و خلاقانه‌نویسی، آگاهانه پرهیز شده است. انشا و خلاقیت فراتر از اهداف این دوره و مربوط به توانایی نویسنده‌گی است که ما در دوره متوسطه دوم بدان خواهیم پرداخت.

رویکردهای فرعی در تدوین و سازماندهی محتوا

۱- رویکرد کلی: براساس این رویکرد (روانشناسی گشتالت)، انسان هنگام برخورد با امور و پدیده‌ها ابتدا به کل آنها توجه می‌کند و پس از آن به اجزای سازنده کل می‌پردازد؛ به همین جهت در برنامه‌های درسی و مراحل یاددهی - یادگیری نیز باید نخست اشکال و صورت‌های کل را به دانش‌آموزان آموزش بدهیم؛ سپس با استفاده از شیوه تجزیه کل به عناصر سازنده، اجزای آن را معرفی کنیم؛ مثلاً به جای آنکه دانش‌آموز به یادگیری تک تک اجزای یک نوشته بپردازد، ابتدا با طراحی ساختمان و نقشه نوشته به طور کلی آشنا می‌شود و مفهوم طبقه‌بندی نوشته را درک می‌کند؛ سپس جزئیات را به تدریج می‌آموزد.

۲- رویکرد فعالیت محوری : با توجه به اینکه بخش قابل توجهی از ماهیت درس آموزش مهارت‌های نوشتاری، مهارتی است و از طریق این مهارت‌ها به جنبه‌های درونی و برونی فرد پرداخته می‌شود، سعی شده است به طور متعادل در طراحی برنامه درسی فارسی متوسطه به جنبه‌های مختلف دانش‌آموز دوره متوسطه توجه کافی شود و متناسب با آن، عناصر محتوا و فعالیت‌های یادگیری سازماندهی شود.

۳- رویکرد تلفیقی : از آنجا که درس «آموزش مهارت‌های نوشتاری» و «زبان و ادبیات فارسی» ماهیتاً تلفیقی و درهم تنیده است، تلاش شده برنامه درسی به نحوی تلفیقی ارائه شود که در نهایت توانایی‌های ذهنی، درک و فهم، تجزیه و تحلیل، ترکیب و بازسازی، نقد و داوری، برقراری ارتباط با دیگران، ابراز وجود و بیان احساسات، افزایش قدرت خلاقیت و... دانش‌آموزان تقویت شود و همچنین تفکر خلاق و انتقادی آنان پرورش یابد. این رویکرد در حوزه‌های زیر انعکاس خواهد داشت :

۱. تلفیق مهارت‌های زبانی

۲. تلفیق اطلاعات و مهارت‌های زبانی

۳. تلفیق مهارت‌های نوشتاری با سایر دروس

۴. تلفیق مهارت‌های گفتاری با سایر دروس

۴- رویکرد ساختاری : برنامه آموزش مهارت‌های نوشتاری به گونه‌ای طراحی و تدوین شده که در نهایت، دانش‌آموز نسبت به ساختارهای تشکیل‌دهنده زبانی و نوشتاری آگاهی پیدا کند و از طریق مهارت در شناخت جنبه‌های توصیفی زبان، به معانی موجود در آن پی‌برد و بتواند در نوشتن، ساختار معیار زبان نوشته را به کار بگیرد.

۵- رویکرد نقش‌گرایی : در این رویکرد، آموزش مهارت‌های نوشتاری وسیله و ابزاری برای بیان معانی است. به جای توجه ویژه به عناصر زبانی، به بعد کاربردی و تولیدی زبان و ادبیات و نقش آن تأکید می‌شود. از عناصر زبان و ادبیات فقط در حدی سود جسته می‌شود که معنا و کاربرد زبان برای انتقال پیام تسهیل گردد و محتوای برنامه براساس معنا سازماندهی شود. براساس این رویکرد، صورت و ساخت ظاهری زبان اصل نیست بلکه نقش و کارکرد معنایی زبان مهم است.

۶- رویکرد ارتباطی: در این رویکرد، آموزش مهارت‌های نوشتاری وسیله‌ای برای فهم و پیام‌رسانی و برقراری روابط اجتماعی بین افراد تلقی می‌شود و به جای توانش زبانی و ادبی، به توانش ارتباطی و کنش‌های زبانی اهمیت داده می‌شود؛ در نتیجه، حس نیاز دانش‌آموز به بهره‌گیری از آثار زبان و ادبیات، رشد یافته، امکان تعامل بین افراد و گروه‌ها افزایش می‌یابد.

مهم‌ترین نکته در این رویکرد این است که، آموزه‌ها و رهیافت‌ها هم رویکرد ساختاری و هم رویکرد نقش‌گرایی را دربر می‌گیرد. شاید بتوان رویکرد ارتباطی را به‌عنوان یک رویکرد کاملاً تلفیقی در قلمرو مهارت‌های زبانی به‌شمار آورد. از این دیدگاه، همه توانایی‌های زبانی در پی پروردن خوب سخن گفتن و راحت نوشتن برای دستیابی به مهارت ارتباط در زندگی اجتماعی هستند.

اصول برنامه درسی زبان و ادب فارسی در دوره اول متوسطه

برخی از اصول برنامه درسی را که به‌طور مستقیم با موضوع آموزش مهارت‌های نوشتاری پیوند دارد؛ دربی، می‌آوریم:

— در این برنامه، در دوره اول متوسطه، اصل بر جنبه‌های عملی زبانی و ادبی باشد.

راهکارها

- تدوین محتوا براساس روش فعالیت محوری
- تقویت موازی مهارت‌های گفتاری و نوشتاری
- در نظر گرفتن تمرین‌ها و فعالیت‌های عملی و کاربردی
- آموزش مهارت‌های زبانی و فرا زبانی تفکر و نقد به صورت موازی و مساوی
- ارزشیابی از پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان براساس چهار مهارت زبانی و دو مهارت تفکر و نقد

— برنامه باید بتواند توانایی اندیشیدن در نوجوان را تقویت کند.

- پیش‌بینی و سازماندهی نمونه‌هایی حاوی پیام‌های غیرمستقیم
- پیش‌بینی فعالیت‌ها و تمرین‌های آشناسازی دانش‌آموزان با مراحل منطقی تفکر
- آموزش غیرمستقیم توانایی‌های ذهنی مثل مقایسه و تحلیل و ترکیب از طریق

فعالیت‌ها

- پیش‌بینی تمرین‌هایی به منظور توانایی اظهارنظر، پیشنهاد و ارائه راه‌حل به نوجوان
- پیش‌بینی تمرین‌ها و آزمون‌های خلاق و فعال در ارزشیابی

— سیر توجه برنامه از زبان طبیعی به زبان معیار باشد.

- ارائه تمرین‌ها و فعالیت‌هایی جهت شناخت زبان گفتار و نوشتار
- طراحی و تدوین تمرین‌ها و فعالیت‌های یادگیری از مهارت‌های شفاهی به مهارت‌های کتبی
- بهره‌گیری از ویژگی‌های زبان و فرهنگ مردم برای ساده‌نویسی
- انتخاب متون مناسب زبانی و ادبی

— برنامه باید زمینه‌ساز تقویت روحیه مطالعه و کتاب‌خوانی باشد.

- تدوین و انتخاب متن‌هایی برای تقویت شوق کتاب‌خوانی و مطالعه
- تجهیز کتابخانه مدارس متناسب با اهداف برنامه
- جذب و جلب مشارکت نهادهای فرهنگی برای تحقق اهداف مطالعه و کتاب‌خوانی

— برنامه باید زمینه‌ساز تقویت و پرورش خلاقیت و ذوق هنری و ادبی نوجوان باشد.

- پیش‌بینی محتوا براساس الگوهای خلاق و فعال
- پیش‌بینی تمرین‌هایی در کتاب به منظور تقویت خلاقیت و ذوق هنری
- طراحی تمرین‌هایی جهت تقویت روح جست‌وجوگری و کشف و حل مسئله

● بهره‌گیری از گونه‌های متنوع هنری و ادبی با تأکید بر جنبه‌های

زیباشناسی و حسی

● بهره‌گیری از شیوه‌های خلاق

— به تقویت و تعمیق حافظه شنیداری و دیداری توجه کافی شود.

● بهره‌گیری از تمرین‌های مناسب مانند: مقایسه، خاطره‌گویی و گزارش‌نویسی

● بهره‌گیری از تمرین‌های مناسب تصویر خوانی و تفسیر و توصیف تصویر، رویداد

● بهره‌گیری از متون مناسب برای پرورش حواس پنجگانه

— برنامه باید زمینه‌ساز ابراز وجود، اعتماد به نفس و بیان احساس

دانش‌آموزان باشد.

● پیش‌بینی بخش‌هایی جهت طرح دیدگاه‌ها، عقاید و احساسات

● پیش‌بینی فعالیت‌هایی برای تحقق این هدف

● پیش‌بینی تمرین‌هایی برای نقد و اظهار نظر و...

اهداف کلی برنامه درسی در زمینه «آموزش مهارت‌های نوشتاری»:

مبتنی بر برنامه درسی ملی

الف) عنصر تعقل

— تقویت تفکر و پرورش قوه قضاوت و ارزیابی منطقی

— انتخاب و سازماندهی متونی که زمینه پرورش تعقل، تأمل و تفکر را در دانش‌آموزان

ایجاد کند.

— ایجاد فرصت‌های مناسب در برنامه برای تربیت و پرورش شهروندانی با نگرشی

عقلانی

— ایجاد فرصت‌های مناسب در برنامه برای تربیت و پرورش تفکر خلاق و

انتقادی

– تقویت توانایی تفکر و افزودن بر توانایی‌های ذهن و زبان

– پرورش تدبیر در نظام آفرینش

ب) عنصر ایمان

– آشنایی با ارزش‌های دینی

– آشنایی با ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی

– آشنایی با ارزش‌های اخلاقی، اسلامی

– بهره‌گیری از مظاهر باورشناختی و ایمانی در نوشته‌ها

– تقویت باور به زیبایی‌های جهان آفرینش به عنوان جلوه‌های جمال الهی

پ) عنصر علم

– آشنایی با اصول و قواعد نگارشی

– آشنایی با سازمان‌دهی ذهنی برای نوشتن یک اثر

– آشنایی با درست‌اندیشی و آسان‌نویسی

– تقویت سواد دیداری از طریق توجه به عناصر و اجزای تصویر

– آشنایی با شیوه‌سنجیدن و مقایسه برای شناخت بهتر پدیده‌ها

– آشنایی با ساختار و اجزای یک نوشته

– آشنایی با کاربردهای نوشته‌معیار

– شناخت نمونه‌هایی از نوشته در قالب‌های گوناگون

– شناخت ابعاد زیبایی شناختی ضرب‌المثل، حکایات و ...

– آشنایی با اصول و قواعد درست‌نویسی جمله و عبارت

– آشنایی با چند نمونه برجسته از بهره‌گیری حس شنوایی در توصیف

– آشنایی با روش مقایسه به‌عنوان راهی برای گسترش فکر

– آشنایی با شیوه‌جانشین‌سازی در نوشتن متن

– آشنایی با بند مقدمه، بند نتیجه و بندهای بدنه در یک نوشته

– آشنایی با کاربردهای زبان گفتاری

– علم نسبت به چگونگی نوشتن یادداشت‌های روزانه و زندگی‌نامه

ت) عنصر عمل

- کاربردهای زبان معیارگفتاری
- توانایی برگرداندن زبان گفتار به زبان معیار
- توانایی خواندن متن همراه با درک و فهم درون مایه آن
- توانایی بازشناسی متون با توجه به ساختار و زبان نوشته
- توانایی طبقه‌بندی ذهن و نوشته
- توانایی ارزشیابی، نقد و تحلیل نوشته خود و دیگران
- مهارت باز آفرینی مثل‌ها
- مهارت نوشتن با بهره‌گیری از روش‌های بازنویسی حکایات و باز آفرینی مثل‌ها
- مهارت گسترش متن
- توانایی تفکیک بندهای موضوع
- توانایی تشخیص «ریز موضوع»های یک نوشته
- تولید یک نوشته با بهره‌گیری از طبقه‌بندی موضوع
- رعایت علائم سجاوندی (نشانه گذاری) در نوشته
- توجه به پاکیزه‌نویسی انشا
- توانایی درک و تحلیل تصویر
- توجه به خوش خطی و نداشتن غلط املائی
- رعایت نظم بخشی و انسجام متن نوشته
- طرح سؤالاتی مناسب برای نوشتن متن
- تقویت توانایی ارزیابی آثار (براساس ملاک‌های ارائه شده در درس)
- درک ابعاد زیبایی شناختی نمونه‌های موجود و بهره‌گیری از آن در نوشته
- به کارگیری مهارت‌های زبان و ادبیات فارسی به عنوان یکی از شایستگی‌های

پایه

ث) عنصر اخلاق

- آشنایی با ارزش‌های فرهنگی، دینی، اجتماعی و اخلاقی ایران اسلامی

- ایجاد علاقه به زبان، فرهنگ و ادبیات ایران اسلامی در میان دانش‌آموزان
- تقویت علاقه و نگرش مثبت به کاربرد مهارت‌های نوشتن
- تقویت علاقه و نگرش مثبت به مطالعه و کتاب خوانی
- تقویت فرهنگ نقدپذیری و تحمل سخن دیگران
- تلطیف احساسات، عواطف و التذاذ ادبی از راه مطالعه آثار ادبی

اهداف خاص عناصر سازه‌ای کتاب «آموزش مهارت‌های نوشتاری»

۱- فعالیت‌های نگارشی

- تقویت توانایی بازشناسی (تشخیص) متون
- پرورش توانایی آفرینش نوشتاری، نوشتن و تولید
- افزایش توانایی بررسی متن، تحلیل و نقدنویسی
- تقویت توانایی اظهارنظر درباره افکار و اندیشه‌های بیان شده در نوشته

دیگران

- کسب مهارت در کاربرد صحیح قواعد دستوری برای درست سخن گفتن و درست نوشتن به زبان فارسی معیار
- پرورش توانایی نقد و تحلیل و کاربست هر یک از آموزه‌های درس در نوشته

دیگران

- کسب مهارت در کاربرد صحیح کلمات در مناسبات اجتماعی و مکاتبات
- تقویت مهارت در درست‌نویسی کلمات، ترکیبات و اصطلاحات هر پایه
- کسب مهارت و توانایی استفاده از زبان معیار
- کسب مهارت در بیان افکار و اندیشه‌ها به صورت نقد و ارزیابی آثار
- توانایی فرضیه‌سازی، استدلال و نتیجه‌گیری درباره محتوا و پیام متن

۲- درست‌نویسی

- آشنایی و آموزش هنجارهای نوشتن در زبان فارسی معیار
- تقویت مهارت در درست‌نویسی کلمات و ترکیبات

– کسب مهارت و توانایی استفاده از زبان معیار و بهره‌گیری از توانایی‌های زبان مادری

– کسب مهارت در کاربرد صحیح کلمات در مناسبات اجتماعی و مکاتبات
– کسب مهارت در کاربرد صحیح قواعد دستوری برای درست سخن گفتن و درست نوشتن به زبان فارسی معیار
– پرورش شناخت ساختار زبان معیار

۳– تصویرنویسی

– تقویت سواد دیداری
– تقویت قدرت تحلیل و خوانش تصاویر و پرورش درک دیداری
– توانایی برقراری ارتباط با تصویر
– تقویت توانایی ارتباط بین اجزا و عناصر تصویر
– پرورش قدرت استدلال، تفکر و نوشتن خلاق (انشا)
– تقویت توانایی تبدیل اطلاعات دیداری به متن نوشته

۴– حکایت‌نگاری

– گسترش نوشته از راه ساده‌نویسی
– تقویت سواد ادراکی دانش‌آموزان و درک و فهم مناسب متون

کهن

– تقویت شناخت ساختار زبان فارسی معیار و به‌کارگیری صحیح آن
در حکایت‌نگاری به زبان ساده

– ایجاد فرصت برای ساده‌نویسی از طریق حکایت‌ها
– کسب مهارت در نوشتن از طریق دست‌ورزی در بازنویسی حکایت‌ها
– آشنایی با مضامین حکایات کهن فارسی

۵– مثل‌نویسی

– گسترش نوشته از راه بازآفرینی

- آشنایی با نمونه‌هایی از ضرب‌المثل‌ها و آموزه‌های حکمی آنها
- بهره‌گیری از ظرفیت معنایی و تصویری مثل‌ها برای بهتر نوشتن
- کسب مهارت در برقراری ارتباط صحیح بین متون ادبی و موضوعات اجتماعی و سبک زندگی
- کسب مهارت در نوشتن از طریق به کارگیری قدرت بازآفرینی مثل‌ها
- تقویت ذهنی و زبانی از طریق مثل‌ها

ساختار کتاب آموزش مهارت‌های نوشتاری پایه هفتم

نمودار ۱- نمودار ساختاری کتاب «آموزش مهارت‌های نوشتاری پایه هفتم»

یک واحد درسی در کتاب آموزش مهارت‌های نوشتاری هفتم به صورت زیر، سازماندهی و تدوین شده است.

نمودار ۲- عناصر سازه‌ای یک واحد درسی در کتاب هفتم

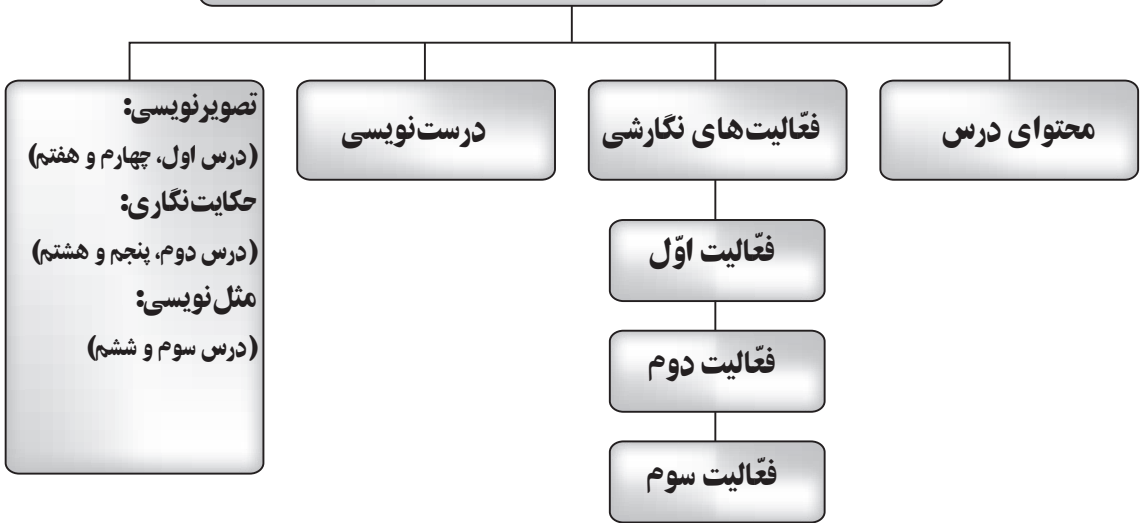

ساختار کتاب آموزش مهارت‌های نوشتاری پایه هشتم

نمودار ۳- نمودار ساختاری کتاب «آموزش مهارت‌های نوشتاری پایه هشتم»

عناصر سازه‌ای کتاب آموزش مهارت‌های نوشتاری پایه هفتم

نمودار ۴- عناصر سازه‌ای یک واحد درسی در کتاب هشتم

درنگی در ساختار و محتوا

این کتاب علاوه بر مهارت نوشتن، مهارت‌های شنیدن، سخن گفتن، درک متن، نقد و تحلیل را زیر پوشش دارد.

توجه:

- کتاب با ستایش، آغاز و به نیایش، ختم می‌شود.
- محتوای این کتاب در هشت درس، سازماندهی شده است.
- میزان تقریبی ساعت آموزشی مؤثر، حدود ۲۴ جلسه در سال است و فرایند یاددهی - یادگیری هر درس این کتاب باید در سه جلسه (آموزش، تمرین و تکرار و تثبیت یادگیری) طرّاحی و تنظیم شود.

تذکر: برپایه بند ۱۳ (ساختار و زمان آموزش) برنامه درسی ملی، زمان تعلیم و تربیت در دوره اول متوسطه، هزار و صد و ده ساعت و میانگین ساعت کار هفتگی در این دوره، سی ساعت در کلیه پایه‌ها و زمان هر جلسه، پنجاه دقیقه تعیین شده است. (ر.ک: برنامه درسی ملی، ۱۳۹۱، ص ۴۷)

● رویکرد برنامه و محتوای آن، «رویکرد مهارتی» است و این درس، کاملاً ورزیدنی و عملی است.

● یکی از اصلی‌ترین دلایل کم بودن حجم و تعداد درس‌های این کتاب، آن است که دانش‌آموزان در کلاس، فرصت نوشتن و بازنویسی و نقد نوشته‌های همدیگر را پیدا کنند. محتوای کتاب آموزش مهارت‌های نوشتاری، از فکر کردن به عنوان نقطه آغاز نوشتن، شروع می‌شود؛ سپس برای ساده‌سازی آموزش و یادگیری نوشتن، چارچوب‌ها و روش‌هایی را ارائه می‌دهد. هر درس شامل موارد زیر خواهد بود:

در هر درس تمرین‌های نوشتاری در سه بخش با عنوان «فعالیت‌های نگارشی»، «درست‌نویسی» و یکی از فعالیت‌های، «تصویرنویسی» یا «حکایت نگاری» یا «مثل‌نویسی»، سازماندهی شده است.

۱- متن درس: درس‌ها به دو روش مستقیم و غیرمستقیم ارائه شده است.

الف) مستقیم؛ ارائه اطلاعات از سوی دانای کل

ب) غیرمستقیم به کمک قالب‌هایی چون؛ داستان، خاطره، حسب حال و...
۲- فعالیت‌های نگارشی: فعالیت‌های نگارشی با نظمی علمی و منطقی آموزشی به دنبال هم آمده‌اند؛ فعالیت شماره یک با هدف تقویت توانایی تشخیص، فعالیت شماره دو با هدف پرورش توانایی نوشتن و تولید دانش‌آموزان و فعالیت شماره سه با هدف تقویت توانایی بررسی متن، تحلیل و نقدنویسی، طراحی شده است.

۳- درست‌نویسی: بخش «درست‌نویسی» با هدف آموزش هنجارهای نوشتن و آشنایی با کاربرد درست واژگان در نوشتار معیار، در ساختار کتاب گنجانده شده است. پس از یادگیری این نکات، طبیعی است که به هنگام نوشتن، این هنجارها را رعایت کنیم.

۴- تصویرنویسی: تصویرنویسی؛ یعنی نوشتن درباره اجزا و عناصر دیداری در تصویر. لازمه خوب نوشتن در این بخش، دقت در نگاره و بررسی و خوانش و درک عناصر دیداری است. در حقیقت هر تصویر، بهانه بسیار نیکویی برای نوشتن است. از هر تصویر، موضوع‌های فراوانی را می‌توان برگزید و درباره‌اش نوشت. مهم نیست کدام بخش از تصویر را موضوع نوشتن قرار می‌گیرد. آنچه در این کار ارزش دارد، چگونگی بیان و درک و تفسیر ما از تصویر و قدرت پرورش موضوع است. اگر خوب دیدن را به خوب اندیشیدن پیوند بزنیم و فرصتی برای تفکر ایجاد کنیم؛ عمل نوشتن برای ما آسان‌تر می‌شود.

۵- حکایت‌نگاری: در حکایت‌نگاری، تأکید بر بازنویسی به زبان ساده و ساده‌نویسی است. مایه‌های طنز نهفته در برخی از حکایت‌ها و ضرب‌المثل‌ها، طراوت ویژه‌ای به فضای ذهن اهل زبان می‌بخشد و نشاطی تازه بدان می‌افزاید که در خلاقیت و نوآفرینی، بسیار نقشمند و اثرگذار است.

۶- مثل‌نویسی: در مثل‌نویسی، بازآفرینی و گسترش دادن و افزودن شاخ و برگ به اصل نوشته، مورد تأکید است.

«حکایت‌نگاری و مثل‌نویسی» آخرین تمرین نوشتاری درس‌های پایانی کتاب را تشکیل می‌دهند. حکایت و ضرب‌المثل در بارورسازی ذهن و زبان و پرورش حافظه و تقویت خوب سخن‌گفتن و زیبا نوشتن، بسیار مؤثر است. ضرب‌المثل‌ها در افزایش توان سخنوری و قدرت نویسندگی، کارمایه و نیروی شگرفی دارند.

بررسی و تحلیل ساختار کلی کتاب

اهداف کتاب هفتم شامل: ایجاد نظم ذهنی، آموزش ساختمان نوشته، طبقه‌بندی موضوع و اهداف کتاب هشتم شامل: مهندسی ساختمان نوشته و آموزش راه‌های پرورش تفکر است.

۱- فعالیت‌های نگارشی

این فعالیت، کلاس را با تعامل میان معلم و دانش‌آموز، و دانش‌آموز با دانش‌آموز مواجه می‌سازد. اهداف این فعالیت عبارت‌اند از:

– ارزشیابی میزان درک دانش‌آموز از مطالب و محتوای درس

– تقویت توجه، دقت و تمرکز حواس

– ارتقای مهارت گفت‌وگو

– ایجاد فضای تعامل، نقد، همفکری و همیاری علمی

در بخش فعالیت‌های نگارشی معمولاً سه پرسش مطرح می‌شود.

فعالیت اول: نخستین فعالیت نگارشی در حوزه‌ی بازشناسی قرار می‌گیرد و پاسخ این بخش اغلب همگراست (پاسخ‌ها تقریباً یکسان و مربوط به متن درس است و دانش‌آموزان با مراجعه به متن، پاسخ آن را خواهند یافت). این پرسش میزان تشخیص و توجه و دریافت دانش‌آموزان را نسبت به آموزه‌های متن درس، ارزشیابی خواهد کرد.

فعالیت دوم: فعالیت نگارشی دوم در حوزه‌ی آفرینش قرار می‌گیرد و هدف از این بخش، پرورش توانایی نوشتن و تولید دانش‌آموزان است و این فعالیت واگراست. البته، سنجه، معیار و موضوع نوشتن در هر درس بر بنیاد آموزه‌های همان درس استوار است. فعالیت نخست، برای تقویت دید بازشناسی و تشخیصی و فعالیت دوم با هدف پرورش توانایی آفرینش و تولید نوشتن و انشای دانش‌آموزان طراحی شده است.

فعالیت سوم: فعالیت سوم در قلمرو داوری، نقد و تحلیل قرار می‌گیرد. در این تمرین دانش‌آموزان از هم می‌آموزند؛ به هم می‌آموزانند و به دلیل داشتن زبان مشترک و احساسات نزدیک به هم، بهتر می‌توانند مفاهیم را به یکدیگر تفهیم و منتقل سازند. مبنای بررسی و نقد نوشته‌ها همان سنجه‌هایی است که در تمرین هر درس، آمده است. در این

فعالیت، دانش‌آموزان، نخست می‌آموزند که با دقت به خوانش نوشته‌های هم‌کلاسی خود گوش بدهند (تربیت سواد شنیداری و افزایش درک شنیداری)، سپس برنیاد حافظه کوتاه مدت خود و البته یادداشت برداری، نقد و نظر خود را مکتوب کنند.

راهکارهای آموزشی

۱- هنگام انجام فعالیت‌ها فرصت اندیشیدن، مشورت کردن و گفت‌وگوی دانش‌آموزان فراهم شود.

۲- دانش‌آموزان را تشویق کنید، پاسخ‌های خود را شرح و بسط دهند و از پاسخ‌های کوتاه بپرهیزند.

۳- از دانش‌آموزان بخواهید علاوه بر پاسخ، نظر خود را درباره سؤال‌ها بازگو کنند.

۴- به دانش‌آموزان آموزش دهید تا در وقت پاسخ‌گویی دیگران، سکوت کنند و به دقت گوش دهند و احترام پاسخ و پاسخ‌گوینده را حفظ کنند.

۵- تشویق پس از دریافت پاسخ و ایجاد انگیزه برای مشارکت در پاسخ‌گویی بسیار مهم است.

۶- لازمه نوشتن نقد خوب درباره نوشته‌های هم‌کلاسی‌ها، خوب گوش سپردن به خواندن نوشته‌هاست، بنابراین به هنگام خواندن متن باید گروه‌های دانش‌آموزی کاملاً سکوت را رعایت کنند.

۷- یکی از زمینه‌های درک صحیح شنیداری، خوانش نیکو و رعایت لحن و آهنگ مناسب متن است. به همین سبب دانش‌آموزانی که نوشته‌های خود را در برابر جمع می‌خوانند، باید به این ویژگی توجه داشته باشند.

۲- درست‌نویسی

بخش درست‌نویسی با هدف آشنایی دانش‌آموزان با دستور خط فارسی و آموزش هنجارهای نوشتن در زبان فارسی معیار، در ساختار کتاب گنجانده شده است. طبیعی است دانش‌آموزان پس از یادگیری این نکات، باید این هنجارها را در نوشته‌هایشان رعایت کنند. آشنایی با این نکات، مهارت‌های زبانی، دانش و کاربست آموزه‌ها را در دانش‌آموز، رشد می‌دهد و آنان را در تولید جمله‌های صحیح در گفتار و نوشتار توانمند می‌سازد.

۳- تصویر نویسی

تصویر نویسی، یعنی نوشتن درباره اجزا و عناصر دیداری در تصویر، لازمه خوب نوشتن در این بخش، دقت در نگاره و بررسی و خوانش و درک عناصر دیداری است. در حقیقت هر تصویر، بهانه بسیار نیکویی برای فعال کردن ذهن و نوشتن است. تصویر، جهانی بی انتها و سرشار از ناگفته‌هاست. هر کسی تفسیر خود را از تصویر باز خواهد نوشت. از هر تصویر، موضوع‌های فراوانی را می‌توان برگزید و درباره‌اش نوشت. مهم نیست، کدام بخش از تصویر و با چه نگرشی موضوع نوشتن قرار می‌گیرد، آنچه در این کار ارزش دارد، میزان و توانایی خوانش و توان نوشتن درباره تصویر است. تصویر نویسی، مجال و فرصتی برای ابراز خلاقیت‌هاست. هدایت، سعه صدر و تمرین، لازمه موفقیت در این بخش است.

۴- حکایت نگاری

در حکایت نگاری، تأکید بر باز نویسی به زبان ساده و ساده نویسی است. بخش حکایت نگاری با هدف بارورسازی ذهن و زبان، آشنایی با متون و حکایات کهن، پرورش حافظه و تقویت توان خوب سخن گفتن و زیبا نوشتن در کتاب گنج‌نامه شده است. باز نویسی یکی از روش‌های دست ورزی برای کسب مهارت‌های نوشتاری است. همچنین به عنوان پل ارتباطی، موجب حفظ و گسترش بن‌مایه‌های حکمت و فرهنگ می‌گردد. در حکایت نگاری باید مجالی ایجاد کرد تا دانش‌آموزان، آزادانه و با اندیشیدن و مشورت کردن در فضایی پر از نشاط و آرامش به نوشتن بپردازند.

۵- مثل نویسی

در مثل نویسی، باز آفرینی و گسترش دادن و افزودن بر شاخ و برگ اصل نوشته، مورد تأکید است و هدف از این بخش بهره‌گیری از تخیل، فضا سازی و تولید مضمونی نو بر پایه ضرب المثل‌ها است.

ضرب المثل‌ها در افزایش توان سخنوری و قدرت نویسندگی، کارمایه و نیروی شگرفی دارند. اگر در ساخت برونی و ظاهر، کوله نوشته و عبارتی بیش نیستند؛ اما سرشار از معنا

هستند و جهانی در پس خود دارند. به دلیل همین دو ویژگی، بهره‌گیری از ضرب‌المثل‌ها را شگردی بسیار کارا و اثربخش در پویاسازی ذهن و زبان می‌دانیم.

ریشه تاریخی و داستانی برخی از ضرب‌المثل‌ها در دسترس است، اما هدف از این بخش، پژوهش درباره ریشه تاریخی ضرب‌المثل‌ها نیست بلکه هدف این است که هر دانش‌آموز از دریچه چشم خود به موضوع نگاه کند و به باز آفرینی مثل و بازسازی واقعه و فضا و رویداد آن بپردازد.

روش‌های یاددهی — یادگیری در برنامه درسی

این برنامه، برای آموزش و تقویت مهارت‌های زبانی و فرا زبانی و ایجاد ذوق و شوق برای نوشتن در دانش‌آموزان از میان همه روش‌ها چند روش زیر را، مؤثرتر می‌داند. یادآور می‌شویم که این روش‌ها پیشنهادی است و مدارس و معلمان و دست‌اندرکاران آموزشی می‌توانند از دیگر روش‌ها و فعالیت‌های متناسب با محتوا به فراخور ابزار و همساز با موقعیت‌های جغرافیایی خود استفاده کنند.

روش‌های تدریس پیشنهادی کتاب مهارت‌های نوشتاری پایه‌های هفتم و هشتم

روش تدریس	درس	پایه
پرسش و پاسخ، خوشه سازی، روشن سازی طرز تلقی	درس اول	هفتم
نقشه مفهومی، اسکمپر	درس دوم	
بحث گروهی	درس سوم	
نیلوفرآبی	درس چهارم	
کاج	درس پنجم	
کارایی گروه	درس ششم	
بارش فکری	درس هفتم	
تدریس اعضای گروه	درس هشتم	
تدریس اعضای گروه	درس اول	هشتم
برخورد و زایش اندیشه‌ها (روشن سازی طرز تلقی) تفکر موازی	درس دوم	
مشاهده و گردش علمی، بدیعه پردازی	درس سوم	
از خوب دیدن تا خوب نوشتن	درس چهارم	
بارش فکری	درس پنجم	
نوآفرینی (بدیعه پردازی)، چه می‌شود اگر...	درس ششم	
پرسش و پاسخ، خوشه‌سازی، اسکمپر	درس هفتم	
کارایی گروه	درس هشتم	

چکیده‌ای در بازشناسی برخی از روش‌ها روش نوآفرینی (بدیعه پردازی)

واژهٔ بدیعه صفتی است بر وزن فعلیل (مشبّهه) دارای دو معنی فاعلی «پدیدآورنده» و مفعولی «نوپدید و شگفت». کلمهٔ بدیعه در لغت به معنای چیز تازه و نوظهور و نوآیین و در اصطلاح عبارت است از آرایش سخن فصیح و بلیغ، خواه نظم باشد و خواه نثر و مرادف آن را سخن آرای و نادره‌گویی و نغز گفتاری می‌توان گفت (همای، ۱۳۶۱).
از معانی گوناگون، چنین دریافت می‌شود که دو چیز در مفهوم کلمهٔ «بدیعه» وجود دارد:

۱- نوآوری و تازگی

۲- براعت و غرابت

در قرآن کریم، کلمه «بدیعه» دو بار به کار رفته است:

۱- «بدیعه السموات و الارض و اذا قضی امرأ فانما یقول له کن فیکون»
(آیه ۱۱۷/بقره (۲)).

۲- «بدیعه السموات و الارض انّی یکون له ولد و لم تکن له صاحبه و خلق کل شیء...»
(آیه ۱۰۱/انعام (۶)).

در همین دو آیه نیز، مفهوم شگفتی و نوآوری و غرابت و ظرافت که جلب توجه کند و اذهان را به خود متوجه سازد، در کلمهٔ «بدیعه» وجود دارد؛ زیرا آفرینش آسمان‌ها و زمین، در ابتدا و به طور آغازی، خود موضوعی شگفت‌آور است. اهل ادب هم، شعر و نثری را بدیعه گویند که اعجاب‌آور باشد و مایهٔ شگفتی اذهان گردد.

روش نوآفرینی یا بدیعه پردازی را «ویلیام گوردون و دستیارانش به منظور نوآفرینی و ارتقای خلاقیت طراحی کرده‌اند. مهم‌ترین اصل در روش بدیعه‌پردازی استفاده از قیاس‌هاست. بدیعه پردازی به ما فرصت ابتکار می‌دهد تا به پدیده‌ها، از منظری تازه نگاه کنیم و به روشی دیگر به حل مسائل و ابراز خویشتن بپردازیم» (شعبانی، ۱۳۸۶).

روش بدیعه‌پردازی با استفاده از فعالیت استعاره‌ای، ساختی را به وجود می‌آورد که دانش‌آموزان به وسیلهٔ آن می‌توانند خود را در موقعیتی تازه قرار دهند که موجب تقویت

تخیل و بصیرت آنها شود (همان منبع).

به طور کلی دو راهبرد برای روش نو آفرینی یا بدیعه پردازی وجود دارد :
۱- نگاه تازه و آفرینش چیزی جدید، از این راهبرد برای آموزش انشا استفاده می شود.

۲- آشناسازی پدیده های ناآشنا، پدیده های جدید و تازه را آشنا و معنادار کردن.
اولین شیوه بر آن است که مسائل و نظریات آشنا را در پرتو خلاقیت و پیشی تازه در نگاه پیرو راند.

شیوه دوم، مفاهیم و عقاید جدید و ناآشنا را به وسیله مفاهیم آشنا، معنی دار می سازد (همان منبع).

در اینجا از شیوه اول برای آموزش درس نگارش و انشا استفاده کرده ایم.

مراحل این شیوه به شرح زیر است :

مرحله اول - توصیف مسئله یا وضعیت جدید

مرحله دوم - قیاس مستقیم

مرحله سوم - قیاس شخصی

مرحله چهارم - تعارض فشرده

مرحله پنجم - قیاس مستقیم مجدد

مرحله ششم - بررسی مجدد تکلیف

مرحله اول - توصیف مسئله یا وضعیت جدید : در شروع درس از دانش آموزان خواسته می شود تا موضوعی را انتخاب کنند؛ سپس درباره آن بحث و گفت و گو کنند. دانش آموزان پس از مذاکره و مشورت با یکدیگر از میان موضوعات مختلفی که به ذهنشان می رسد، یکی را انتخاب و آن را به صورت مشخص معرفی می کنند؛ در این بخش به ویژگی ها، خصوصیات، صفات و ... اشاره می شود.

مرحله دوم - قیاس مستقیم : اکنون از منظر جدیدی به موضوع نگاه کنیم. با بیان این ویژگی های تازه، دانش آموزان وارد قیاس مستقیم می شوند. در این مرحله آنان هر کدام خصوصیتی را درباره موضوع بیان می کنند. پس از ذکر قیاس های مختلف از دانش آموزان

خواسته می‌شود؛ نزدیک‌ترین شباهت به موضوع را انتخاب کنند. دانش‌آموزان پس از بحث و تبادل نظر، یکی از آن صفات را انتخاب می‌کنند.

مرحله سوم — قیاس شخصی: در این مرحله از دانش‌آموزان خواسته می‌شود، خود را در موقعیتی تصوّر نمایند و احساسات خویش را بیان کنند. پس از فضا سازی ذهنی و بیان تصوّرات، از دانش‌آموزان خواسته می‌شود تا پاسخ‌های خود را مرور و بازخوانی کنند و از میان آن، دو تصویر ذهنی یا واژه متضاد را که ناسازی معنایی دارند؛ انتخاب کنند. در مرحله قیاس شخصی، فراگیرندگان بین خود و مفهوم انتخاب شده، همسویی و همدلی ایجاد می‌کنند، خود را در درون قیاس و آن را در قالب خود شرح می‌دهند و احساسات و تمایلات و انگیزه‌های خود را بیان می‌دارند. برای بیان قیاس شخصی، احساس نزدیکی و یکی شدن با مفهوم، بسیار ارزشمند است و در خلاقیت شخصی، اثر زیادی دارد.

مرحله چهارم — تعارض فشرده: دانش‌آموزان با استفاده از توصیف‌های گفت‌گوهای مرحله دوم و سوم، چند قیاس (تعارض) فشرده را پیشنهاد می‌کنند؛ بار دیگر درباره آنها چندوچونی در می‌گیرد و سرانجام دانش‌آموزان دست به انتخاب می‌زنند.

مرحله پنجم — قیاس مستقیم مجدد: در اینجا، دانش‌آموزان به ارائه و انتخاب قیاس مستقیم دیگری مبنی بر تعارض فشرده، روی می‌آورند. در این مرحله هیچ اسمی از موضوع اصلی به میان نمی‌آید؛ بلکه به کمک بارش مغزی، دست به سنجش‌ها و قیاس‌های تازه‌تری می‌زنند. پس از سپری شدن زمان، از دانش‌آموزان خواسته می‌شود که مناسب‌ترین قیاس مستقیم و پیوسته به موضوع و مفهوم را انتخاب کنند. دانش‌آموزان هم یکی را از آن میان برمی‌گزینند.

مرحله ششم — بازبینی و بررسی مجدد تکلیف: از دانش‌آموزان خواسته می‌شود که فرایند تولید ذهنی و دلیل‌گزینش خود را توضیح دهند. اکنون پس از این پویه‌های ذهنی، از دانش‌آموزان خواسته می‌شود در مورد موضوع انتخابی نهایی خود با توجه به این قیاس‌ها و گفت‌وگوی مراحل چندگانه، انشا بنویسند (روش‌های نوین یاددهی — یادگیری، اکبری شلدره و همکاران، ۱۳۸۸).

روش بارش مغزی :

بارش فکری (Brainstorming) را ظاهراً نخستین بار، شخصی به نام «الکس اسبورن» در سال ۱۹۳۸ به کار گرفت که به اسامی مختلفی مانند بارش افکار، طوفان فکری و طوفان ذهنی نیز خوانده می‌شود. بارش فکری یکی از معروف‌ترین روش‌های ایجاد خلاقیت است. بارش فکری یک روش گروهی است و شرکت‌کنندگان در مورد یک مسئله یا مشکل به صورت گردشی تراوش‌های فی‌البداهه اندیشگانی خود را بیان می‌کنند. یک نفر، مدیریت و هدایت بحث را بر عهده می‌گیرد و یک نفر هم زایش‌های ذهنی ارائه شده را روی تابلو یادداشت می‌کند.

این روش دو مرحله دارد :

۱- زایش و بارش فکر : هدف از این مرحله، تولید افکار و اندیشه‌های فراوان است که از سوی شرکت‌کنندگان ارائه می‌شود. در مرحله تولید فکر، هنجارهایی وجود دارد که همه شرکت‌کنندگان باید آن را رعایت کنند :

— پرهیز از داوری : هیچ فکر و نظری نباید مورد قضاوت، ارزیابی و انتقاد قرار گیرد.
— نوبر بودن فکر : هر چه افکار تازه‌تر و دور از ذهن، بکر و جسورانه باشند، ارزش بیشتری دارند.

— باروری ذهن : هر چه میزان افکار و طرح نظرات نو بیشتر باشد، بهتر است.
— ایجاد فرصت : تا زمانی که افراد گروه دیدگاه‌های تازه‌ای ارائه می‌دهند، جلسه بارش افکار امتداد می‌یابد.

۲- سنجش اندیشه‌ها : در این مرحله، افکار مطرح شده، ارزیابی می‌شوند و در صورت لزوم، حذف و کاهش یا ترکیب می‌شوند یا فکرهای جدید و کامل‌تری را به وجود می‌آورند. در نهایت نیز ایده‌های برتر انتخاب می‌شوند و مورد استفاده قرار می‌گیرند.
شیوه اجرا : معلم، موضوع نوشتن را تعیین می‌کند و از دانش‌آموزان می‌خواهد تا هر کلمه‌ای را که با توجه به موضوع انشا به ذهن آنها می‌رسد، یادداشت کنند، سپس با هر واژه، جمله‌ای بسازند. از کلمات تکراری و ساخت جمله‌های شبیه به هم، باید پرهیز شود. در پایان، جمله‌های ساخته شده را با رعایت نظم منطقی و انسجام معنایی دربی هم بچینند و متن نوشته را کامل کنند.

روش حل مسئله: یکی دیگر از روش‌های مناسب آموزش نگارش و انشا «روش حل مسئله» است. در این روش، مسئله‌ای مطرح می‌شود که مثلاً می‌تواند از گرفتاری قهرمان قصه آغاز شود. دانش‌آموزان به توصیف و تبیین مسئله پرداخته، راه حل یا راه‌حلهایی برای آن پیدا می‌کنند. پس از بحث و گفت‌وگو، معلم نظر خود را درباره حل مشکل قهرمان داستان ارائه می‌دهد. دانش‌آموزان به بررسی علت وقوع حوادث در قصه‌ها می‌پردازند و ارتباط علت و معلولی وقایع را کشف می‌کنند. ایده‌ها و نظرهای مختلف را به یکدیگر مربوط و با هم مقایسه می‌کنند و نتایج داستان‌ها را پیشگویی می‌کنند. مطالب ذکر شده می‌تواند در دو گونه بیانی، یعنی گفتاری و نوشتاری، مطرح شود. در این دوره می‌توان از دانش‌آموزان خواست تا درباره شنیده‌ها یا خوانده‌های خود به قضاوت و داوری بپردازند.

– مراحل روش حل مسئله مبتنی بر الگوی «جان دیوی»:

۱- مشخص کردن موضوع یا مسئله

۲- جمع‌آوری اطلاعات برای ساخت فرضیه

۳- فرضیه‌سازی

۴- آزمایش فرضیه‌ها

۵- نتیجه‌گیری، تعمیم و کاربرد

– مراحل روش حل مسئله، مبتنی بر الگوی «جورج پولیا»:

الف) درک و فهم موضوع یا مسئله

ب) نقشه‌کشی یا طراحی برای حل مسئله

پ) اجرای نقشه و راهبردهای انتخاب شده

ت) بازنگری و بررسی

مدرسه، مطابق با الگوی حل مسئله، دانش‌آموزان را در موقعیتی قرار می‌دهد که بتوانند گمانه‌ها و پندارهای خود را از راه جست‌وجو، کاوش و به کمک شواهد موجود گردآوری شده، بیازمایند و شخصاً از آنها نتیجه‌گیری کنند و ضمن رسیدن به هدف موردنظر، از روش‌های دانش‌اندوزی و جمع‌آوری اطلاعات نیز آگاه شوند. در روش حل مسئله، دانش‌آموز محور

فعالیت است و اطلاعات علمی مستقیماً به او انتقال داده نمی‌شود. معلم با طرح موضوع و مسئله، دانش‌آموز را به فعالیت وا می‌دارد و برای حل مسئله او را راهنمایی می‌کند. روابط میان گروهی بین دانش‌آموزان وجود دارد و انتقال دو سویه (بین معلم و دانش‌آموز) است و شرایط و منابع آموزشی منحصر به کلاس و کتاب درسی نیست. الگوی حل مسئله به زمان، مکان، امکانات و معلمان باتجربه، نیازمند است.

مراحل اجرا در الگوی حل مسئله : کلاس به گروه‌های ۵ یا ۶ نفره تقسیم می‌شود :

- ۱- یک موضوع نوشتاری طرح می‌شود.
 - ۲- دانش‌آموز با کمک و هدایت معلم، اطلاعات مورد نیاز را از طریق گفت و گو، مطالعه، مشاهده و راه‌های دیگر گردآوری می‌کند.
 - ۳- دانش‌آموزان راه‌حل‌های احتمالی را حدس می‌زنند و فرضیه‌سازی می‌کنند. در این مرحله دانش‌آموزان ناگزیرند به تفکر و هم‌اندیشی بپردازند.
 - ۴- دانش‌آموزان باید اطلاعات و شواهد موجود را بررسی و تحلیل کنند و عواملی را که به پذیرش یا رد گمان‌ها منجر می‌شوند، مشخص کنند.
 - ۵- نتیجه‌گیری، اساس این الگوست و دانش‌آموز باید پیش‌بینی کند که نتایج به دست آمده، تا چه اندازه به موارد جدید قابل تعمیم است و اینکه او دانش به دست آمده را در حل مسائل به کار گیرد.
- در این الگو، همه دانش‌آموزان با همدیگر و نیز با معلم در ارتباط‌اند و نقش معلم، نقش مشاوره و راهنمایی است.

روش برخورد و زایش اندیشه‌ها (روشن‌سازی طرز تلقی)

شیوه برخورد افراد، عمیقاً روی مؤثر بودن و رضایت شخصی آنها اثر دارد. از این رو، طرز برخوردها جنبه مهمی از یادگیری احساس اجتماعی‌اند. بسیاری از افراد شیوه برخورد را یک مسئله شخصی می‌پندارند، ولی اگر افراد، بتوانند آزادانه طرز برخوردهایشان را بررسی کنند، بینشی کسب می‌کنند که می‌توانند رفتار خویش را به سامان آورند و دریابند که شیوه برخوردهایشان تا چه اندازه ممکن است کیفیت عملشان را محدود سازد.

مراحل روش طرز تلقی :

مرحله اول — خود سنجی : در این مرحله، فراگیران تلاش می‌کنند به پرسش‌های کتبی معلم به تنهایی و به طور خلاصه پاسخ دهند و توان فکری و نوشتن خود را در رویارویی و برخورد با موضوع و مسئله، بسنجند.

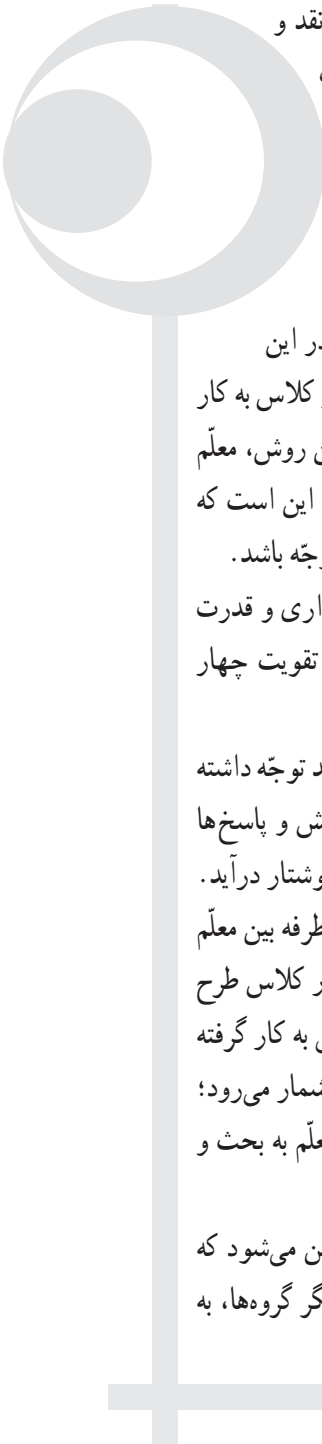
مرحله دوم — ارزشیابی و رتبه‌بندی فردی : معلم همان سؤالات مرحله اول را به صورت پرسش‌نامه چند گزینه‌ای (۴-۵-۶-...) گزینه‌ای) به فراگیران می‌دهد. هر فراگیر به صورت فردی گزینه‌ها را براساس مناسب‌ترین نظراتش رتبه‌بندی می‌کند. مناسب‌ترین نظر، در پرسش‌نامه ۵ گزینه‌ای رتبه ۵ و همین‌طور رتبه‌های دیگر ۴، ۳، ۲، ۱ تعیین می‌شود.

مرحله سوم — بررسی گروهی و یافتن مناسب‌ترین دیدگاه : افراد هر گروه به گروه خود باز می‌گردند. پس از نقد و بررسی، مناسب‌ترین گزینه را انتخاب می‌کنند. ممکن است در بین گروه، اختلاف دیدگاه برای یافتن مناسب‌ترین پاسخ وجود داشته باشد که کاملاً طبیعی است و موضوع مهم در چنین حالت، نوع مدیریت معلم یا رهبر گروه و تدبیر مناسب برای یافتن بهترین نظر است. البته هدف اصلی همین است که این اختلاف دیدگاه‌ها و ناسازی‌ها به صورت آموزشی و علمی بررسی و حل شود و دانش‌آموزان هم چگونگی برخورد با نظرات مخالفان را در جمع خود تجربه کنند و تحمل شنیدن سخن دیگران را در خود بیورانند. این تمرینی برای بهتر و با آرامش زیستن است.

مرحله چهارم — طراحی کارنما برای گزارش فرایند : معلم، در حالی که دانش‌آموزان مرحله سوم را اجرا می‌کنند، کارنما یا جدول گزارش را طراحی می‌کند این کارنما می‌تواند روی تخته یا برگه‌ای طراحی شود و در حقیقت شیوه‌نامه عملکرد گروه باشد.

مرحله پنجم — تدوین نقد و گزارش : در این مرحله، معلم با کمک گروه‌ها مناسب‌ترین پاسخ هر گزینه را بر پایه اکثریت آراء و بیان دلیل از طرف گروه‌ها و افراد، برمی‌گزیند و حتی معلم می‌تواند یک ستون آخر جدول را به بیان دیدگاه خود اختصاص دهد.

مهم‌ترین بخش این روش، تهیه سؤالاتی چند گزینه‌ای است که قابلیت درجه‌بندی دارند و دانش‌آموزان می‌توانند آنها را درجه‌بندی کنند. بهتر است سؤالات واگرا باشند تا

دانش‌آموزان درجه‌بندی‌های متفاوتی را انجام دهند. دانش‌آموزان در مرحله نقد و بررسی از نظر خود دفاع می‌کنند و برای پندار و فرضیه خود، دلیل می‌آورند؛ هدف این روش آن است که دانش‌آموزان بتوانند مهارت‌هایی چون: فرضیه‌سازی، خود ارزشیابی، صحبت کردن، گوش دادن، دلیل آوردن، احترام به گروه، آزادی بیان، رأی‌گیری و در مرحله آخر، نقد کردن نظر دیگران و توانایی شنیدن دیدگاه ناساز و تحمل نظر دیگران را بیاموزند.

— روش پرسش و پاسخ: همان‌طور که از نام این روش بر می‌آید، در این

روش معلم پرسش‌های مناسبی را تهیه و تدارک می‌بیند و آنها را به گونه‌ای در کلاس به کار می‌گیرد که دانش‌آموزان به سمت اهداف برنامه و درس، هدایت شوند. در این روش، معلم می‌تواند پرسش‌هایی فی‌البداهه نیز برای تکمیل یادگیری طرح کند. نکته مهم این است که مدیریت و هدایت دانش‌آموزان و تنظیم زمان برای پاسخ به پرسش باید مورد توجه باشد.

این روش مهارت‌های گوش دادن، گفتن، نقد و تحلیل و حافظه شنیداری و قدرت بیان را تقویت می‌کند. چنانچه از نتایج بحث‌ها هم گزارشی تهیه شود، به تقویت چهار مهارت زبانی خواهد انجامید.

درس‌های هفتم و هشتم کتاب پایه هفتم بر همین بنیاد استوارند. البته باید توجه داشته باشیم که در پهنه آموزش مهارت‌های مکتوب زبان قرار داریم؛ بنابراین پرسش و پاسخ‌ها باید به شکل نوشتاری اجرا شود، به ویژه پاسخ‌ها حتماً باید از حالت گفتار به نوشتار درآید.

— روش بحث گروهی: در صورتی که پرسش و پاسخ از حالت دو طرفه بین معلم و دانش‌آموز یا دانش‌آموز و دانش‌آموز درآید و معلم موضوع مشخصی را در کلاس طرح کند تا دانش‌آموزان درباره آن باهم مشورت و اندیشه کنند، روش بحث گروهی به کار گرفته خواهد شد. این روش از جمله روش‌های فعال و مشارکتی در امر آموزش به شمار می‌رود؛ بنابراین، دانش‌آموزان در گروه‌های مختلف طبقه‌بندی می‌شوند و با هدایت معلم به بحث و گفت‌وگو می‌پردازند.

اهمیت این روش با توجه به ماهیت زبان و ادبیات فارسی زمانی روشن می‌شود که نمایندگان هر گروه نظر خود را بیان کنند و ضمن گوش دادن به اظهارات دیگر گروه‌ها، به

نقد و تحلیل نیز تسلط یابند. گروه‌بندی مناسب، کنترل زمان، هدایت و رهبری گروه‌ها، طرح موضوعات مناسب و... از جمله شرایط اساسی برای به کارگیری این روش است.

توجه: از این روش در پاسخ به فعالیت‌ها هم می‌توان بهره گرفت؛ اما، به این نکته باید توجه داشته باشیم که در این درس، مرحله اندیشیدن و تفکر درباره موضوع به صورت همفکری، مشورت، رایزنی و هم‌اندیشی است ولی هنگامی که عمل نوشتن قرار است آغاز شود، کار گروهی تبدیل به کارفردی می‌شود و از اینجا به بعد هر کس مسئول سامان دادن ذهن و نوشته خود است و همین بخش است که مبنای ارزشیابی خواهد بود.

— **روش قصه‌نویسی و نمایش خلاق:** در این دوره تحصیلی به ویژه در کتاب فارسی و آموزش مهارت‌های نوشتاری به خوبی می‌توان از نمایش و قصه‌نویسی، متناسب با سن نوجوانی استفاده کرد. برخی از دروس به گونه‌ای سازماندهی شده‌اند که با هدایت معلم می‌توان مفاهیم مورد نظر را به صورت عینی و محسوس به نمایش گذاشت.

این روش‌ها چنانچه با بحث و تبادل نظر و ارزشیابی در کلاس توأم شود، می‌تواند عالی‌ترین اهداف آموزش این درس‌ها را محقق کند. بخشی از این اهداف عبارت‌اند از: ایجاد برقراری ارتباط انسانی و عاطفی، نظم‌بخشی به افکار و گفتار، پرورش قوه تفکر، استنتاج، رشد و شکوفایی خلاقیت و استعدادهای زبانی و ادبی.

برای اجرای عملی و کاربردی این روش بهتر است یک متن داستانی را براساس عناصر زیر کالبدشکافی کنیم. به کارگیری این روش در نوشتن یا اجرای نمایش و پذیرفتن نقش‌ها هم شیوه بررسی ساختار و محتوا را آموزش می‌دهد و هم دانش‌آموزان می‌آموزند که خودشان هم در تولید چنین متن‌هایی این عناصر و چارچوب را رعایت کنند:

— شخصیت یا شخصیت‌ها

— زاویه دید

— زمان داستان

— مکان داستان

— رویدادهای مهم

— درونمایه و محتوای اثر

— روش مشاهده و گردش علمی: در این روش معلم برای آشنایی بیشتر دانش‌آموزان با آثار تاریخی و ادبی و زبانی، آنها را به بیرون از کلاس می‌برد تا از نزدیک به مشاهده بپردازند. دانش‌آموزان با توضیح و توصیف دیده‌ها و شنیده‌های خود به صورت گفتاری و نوشتاری به پرورش و تقویت مهارت‌های زبانی و ادبی خود دست می‌یابند. می‌توان از آنها خواست تا گزارش تهیه کنند، یادداشت‌برداری نمایند، اطلاعات به دست آمده را طبقه‌بندی کنند و زیبایی‌های مشاهده شده را وصف نمایند و یا آنها را به تصویر بکشند تا بدین ترتیب به پاره‌ای از مهارت‌های نگارشی تسلط پیدا کنند.

این روش برای تمرین خوب دیدن و تربیت سواد دیداری و تقویت توانایی تبدیل دیده‌ها به نوشته، بسیار مناسب است.

— روش داوری، ارزشیابی یا قضاوت عملکرد: در این روش، کسب درک

روشنی از سنجه‌ها یا معیارها، دانش‌آموزان را قادر می‌سازد تا کیفیت کار خویش را مورد قضاوت قرار دهند. در این صورت می‌توانند تا حدودی از ارزیابی کارشان از سوی دیگران بی‌نیاز شوند. سپس هر شخص کار خویش را ارائه می‌دهد. اعضای گروه، کار هر فرد را با دیگری و با معیارهایی که فراگرفته‌اند، مقایسه می‌کنند. هر فرد، انتقادهایی را که به کارش شده است، دریافت می‌کند؛ مثلاً معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد تا ویژگی‌های یک نوشته خوب را بیان و جمع‌بندی کنند. پس از بیان نظرهای مختلف گروه‌ها، معلم معیارهای علمی را ارائه می‌دهد و بدین ترتیب آنها در عملکرد خود تجدید نظر و آن را ارزیابی می‌کنند.

از این روش در تمرین سه «فعالیت‌های نوشتاری» می‌توان بهره گرفت. مبنای داوری در هر درس، سنجه‌های ذکر شده در همین فعالیت‌هاست. این تمرین، در حقیقت فرصتی است برای آشنایی عملی دانش‌آموزان با موضوع نقد و نقدنویسی. البته چون در هر درس سنجه‌های نقد به روشنی تدوین شده است، انتظار می‌رود هر نوع نقد و نظری با ارائه دلیل و مبتنی بر یکی از معیارها باشد و باید از کلی‌گویی‌های بدون معیار، دانش‌آموزان را پرهیز داد.

ارزشیابی درس آموزش مهارت‌های نوشتاری (نگارش و انشا)

پایه‌های هفتم و هشتم دوره اول متوسطه

■ مقدمه

ارزشیابی یکی از عناصر بسیار مهم برنامه درسی است که تنها به پرسش‌های کلاسی یا آزمون‌های پایانی محدود نمی‌شود. وقتی که محصول برنامه درسی به شکل بسته آموزشی در اختیار مخاطبان و مجریان قرار گرفت، انتظار می‌رود معلمان به منظور اطمینان از میزان تحقق اهداف برنامه، از آزمون‌ها و شیوه‌های متنوع، برای ارزشیابی استفاده کنند.

پیشنهاد می‌شود در انتخاب شیوه‌های ارزشیابی، اصول زیر رعایت شود:

۱- شیوه ارزشیابی باید با اهداف آموزشی و دیگر عناصر برنامه، متناسب باشد و معلوم کند که هر کدام از شیوه‌ها و مهارت‌ها چه دانش، مهارت و نگرشی را می‌سنجد.

۲- شیوه ارزشیابی باید با رویکرد برنامه تناسب داشته باشد؛ مثلاً در برنامه‌ای که فعالیت محور و مهارتی است، شیوه‌های ارزشیابی در عین توجه به فرایند آموزش، نتیجه و میزان کسب مهارت آموزشی را نیز مورد توجه و سنجش قرار می‌دهد.

۳- شیوه انتخاب شده، نسبت به سایر شیوه‌ها، کارآیی بیشتری داشته باشد.

۴- به تناسب ماهیت اهداف و سایر عناصر برنامه از شیوه‌های متنوع، استفاده شود. برای ارزشیابی از میزان تحقق اهداف برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی دوره اول متوسطه، جهت‌گیری‌های متنوعی قابل طرح است. در این برنامه با توجه به اصول و مبانی آموزش زبان و ادبیات فارسی و نیز اهمیت برخی روش‌های ارزشیابی در این درس بر اصول زیر تکیه و تأکید می‌شود:

۱- ارزشیابی از مهارت‌های خوانداری زبان

۲- ارزشیابی تلفیقی از مهارت‌های نوشتاری زبان

۳- ارزشیابی از فرایند آموزش و فعالیت‌های دانش‌آموزان

۴- ارزشیابی مستمر (تکوینی) در کنار ارزشیابی پایانی

با توجه به ماهیت برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی و نیز نوع ارزشیابی حاکم

بر آموزش، برای ارزشیابی این درس، روش‌های زیر پیشنهاد می‌شود:

۱- آزمون کتبی

۲- آزمون شفاهی

۳- مشاهده رفتار

برای استفاده درست از روش‌های فوق و رعایت رویکردهای ارزشیابی در این برنامه،

از ابزارهای زیر می‌توان بهره گرفت:

۱- آزمون کتبی شامل سؤالات تکمیل کردنی، پاسخ کوتاه، انشایی و... از ریزمهارت‌های

نوشتاری.

۲- آزمون شفاهی شامل پرسش‌های شفاهی از مهارت‌های گوش دادن، سخن گفتن،

خواندن، درک متن و ریزمهارت‌های خوانداری (لحن، تکیه و...)

۳- چک لیست، ابزار اندازه‌گیری عملکرد دانش‌آموز در مهارت‌های ارتباطی، توانایی‌های

ذهنی، شرکت در فعالیت‌های گروهی و مهارت‌های شفاهی زبان

جدول ساعات و مواد درسی زبان و ادبیات فارسی دوره اول متوسطه

نوع آزمون و ارزشیابی	مواد درسی	ساعات	
شفاهی - کتبی	۱- خواندن فارسی و درک متن	۲	۴
کتبی	۲- املا فارسی		
کتبی	۳- آموزش مهارت‌های نوشتاری (نگارش و انشا)	۲	

شیوه‌نامه ارزشیابی «کتاب آموزش مهارت‌های نوشتاری» دوره اول متوسطه

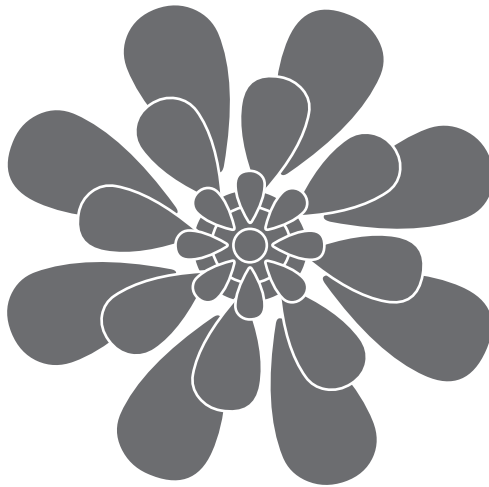
ارزشیابی آزمون‌های مستمر و پایانی درس آموزش مهارت‌های نوشتاری (نگارش و انشا)، به شرح زیر است :

✽ آموزش مهارت‌های نوشتاری (نگارش و انشا) : کتبی (۲۰ نمره)

ارزشیابی این درس در دو بخش صورت می‌گیرد :

الف) ارزشیابی فرایندی (مستمر) ب) ارزشیابی پایانی

الف) ارزشیابی فرایندی (مستمر)، (۲۰ نمره) : ارزشیابی فرایندی، ارزشیابی عملکردی است که همزمان با پیشرفت فرایند «یاددهی – یادگیری» و دقیقاً مبتنی بر آموزه‌های کتاب درسی صورت می‌گیرد؛ یعنی معلم پس از آموزش درس و به محض ورود به فعالیت‌های نگارشی، ارزشیابی را آغاز می‌کند.

ارزشیابی فرایندی در دو بخش و مبتنی بر موارد زیر است :

بازشناسی (تشخیصی) (تمرین شماره ۱ هر درس)	این تمرین‌ها در پی سنجش و تقویت توانایی بازشناسی دانش‌آموزان است .	۱- مهارت نوشتن (۱۸ نمره)
آفرینش (تولیدی) (تمرین شماره ۲ هر درس)	اهداف آموزشی این تمرین‌ها، تقویت توانایی مهارت نوشتن براساس آموزه‌های هر درس است.	
داوری (تحلیلی) (تمرین شماره ۳ هر درس)	هدف این تمرین‌ها پرورش توانایی مهارت نقد و تحلیل نوشته‌ها، براساس سنجه‌های کتاب است.	
تصویرنویسی (انشای آزاد)	تصویرنویسی با هدف بالا بردن دقت در نگاه و درک عناصر دیداری و در نهایت، تقویت مهارت نوشتن، طراحی شده است.	
بازنویسی حکایت	در بازنویسی حکایت، بر بازنویسی به زبان ساده و ساده‌نویسی تأکید شده است.	
گسترش مَثَل	در این بخش، بازآفرینی، گسترش دادن و افزودن شاخ و برگ به اصل مَثَل مورد تأکید است.	
درست نویسی	درست‌نویسی‌ها با هدف آموزش هنجارهای نوشتن و آشنایی با کاربرد درست واژگان نوشتار معیار در ساختار کتاب، گنجانده شده اند.	

❁ یادآوری : هیچ‌یک از این عناصر و فعالیت‌ها به تنهایی موضوع آموزش و ارزشیابی نیستند؛ بلکه همه در خدمت تقویت توانایی نوشتن هستند. بنابراین پیشرفت دانش‌آموزان در مهارت نوشتن، هدف اصلی است.

۲- مهارت خواندن (۲ نمره)	در این بخش، به دلیل پیوستگی مهارت‌های زبانی، مهارت خواندن متن تولیدی از سوی دانش‌آموزان ارزشیابی خواهد شد؛ یعنی لازم است هر دانش‌آموز، توانایی خوانش صحیح نوشته خود را با رعایت مهارت‌های خوانداری (تکیه، لحن، کشش‌های آوایی و...) داشته باشد.
-----------------------------	---

ب) ارزشیابی پایانی (۲۰ نمره): بر پایه رویکرد اصلی این برنامه که «آموزش مهارت‌های نوشتاری» است، همه عناصر سازه‌ای و محتوایی کتاب به دنبال پرورش «مهارت نوشتن» هستند؛ بنابراین، تمام آموزه‌های درس، فعالیت‌های نگارشی، تصویرنویسی یا انشای آزاد، بازنویسی حکایت و گسترش مثل، نهایتاً باید به تولید یک متن مناسب بینجامد که کم و بیش همه نتایج آزمون فرایندی را دربرگیرد. این نتایج در هر نوبت و در قالب آزمون پایانی ارزشیابی می‌شود. در ارزشیابی پایانی چند موضوع تعیین می‌شود تا دانش‌آموز یک موضوع را برگزیند و درباره آن، متنی بنویسد. نوشته دانش‌آموز، بر پایه سنجش‌های جدول صفحه بعد، ارزشیابی می‌شود.

شیوه نامه ارزشیابی پایانی «آموزش مهارت‌های نوشتاری» پایه‌های هفتم و هشتم		
نمره	سنجش‌های ارزشیابی	موضوع
۲	۱- ساختار بیرونی (داشتن مقدمه، تنه، نتیجه)	الف) ساختار
۲	۲- ساختار زبانی (زبان نوشته ساده، جمله‌ها کوتاه)	
۲	۱- خوش آغازی (جذابیت و گیرایی - نشان دادن نمایی کلی از محتوای نوشته)	ب) محتوا
۳	الف) شیوه بیان نوشته : (بیان ساده و صمیمی - بیان احساس متناسب با موضوع)	
۳	ب) سیر منطقی نوشته : (پرداختن به جنبه‌های مختلف موضوع - انسجام نوشته)	
۳	پ) فکر و نگاه نو : (نگاه به موضوع، از زاویه‌ای متفاوت)	
۲	۳- خوش فرجامی (جمع بندی مطالب - تأثیرگذاری و تفکر برانگیز بودن)	
۱	۱- نشانه‌های نگارشی (نشانه گذاری به تناسب آموخته‌ها و نیازهای متن)	پ) هنجارهای نگارشی
۱	۲- املائی و ازگان (نداشتن غلط املائی)	
۱	۳- پاکیزه نویسی (حاشیه گذاری و حُسن سلیقه)	

محاسبه نمره نهایی : میانگین ارزشیابی فرایندی (مستمر) و ارزشیابی پایانی است؛

$$. (۲۰ + ۲۰ = ۴۰ \div ۲ = ۲۰)$$